

Naziv djela: Astrolab; zlato i ulje na platnu, N. Afyehi, Iran

Mensur Valjevac
Sedad Dizdarević

Božanska zakonitost – Savršeni čovjek

UDK 28-1

Sažetak

Učenje o Savršenom čovjeku predstavlja jedan od najuniverzalnijih arhetipova ljudskog vjerovanja. Ovo učenje nalazimo u različitim religijama, pa čak i u nekim ateističkim učenjima. Ova doktrina na svojevrsan način u sebi sukusira sva religijska, filozofska i znanstvena pitanja.

U ovom radu, oslanjajući se na klasičnu literaturu i povremeno reflektirajući komparativni metod, pokušali smo prikazati osnovna načela i specifičnosti islamskog učenja o Savršenom čovjeku. Islamsko učenje, i pored sličnosti koje ima s doktrinarnim učenjima drugih religija i ideologija, razvija veoma osobit i osebujan koncept učenja o Savršenom čovjeku, ne dovodeći pritom u pitanje ni najmanje esencijalnu Jednoću i Savršenstvo Božije i ne zapadajući u različite panteističke, panenteističke i antropoteističke aporije.

Islamski koncept Savršenog čovjeka na najbolji način očuvava i razvija ideju čistog i apsolutnog monoteizma (tevhida), uspješno nadvladavajući zamke monističkog, dualističkog i pluralističkog razumijevanja odnosa Boga i svega što se nalazi naspram Njega.

Ovdje smo veoma argumentirano predstavili kosmološko i etičko učenje o Savršenom čovjeku te ukazali na nemjerljiv doprinos šejha Mustafe Čolića i njegove specifične elaboracije i semiotičke analize ovog izuzetno značajnog doktrinarnog učenja unutar bogate tradicije islamske civilizacije i duhovnosti.

Ključne riječi: Savršeni Čovjek, Ibn Arebi, šejh Mustafa Čolić, Obznambeni univerzum

Uvod

Allah Uzvišeni “stvara šta hoće, i On odabira”¹ a između svih stvorenja izabrao je ljude: “Mi smo sinove Ademove, doista, odlikovali... i dali im velike prednosti nad mnogima koje smo stvorili”², od ljudi je odabrao vjernike (*el-mu'minūn*), od vjernika Svoje štice (evlijāhū), od njih vjerovjesnike (*el-enbija*), od njih poslanike (*er-rusul*), a od njih prvaka svih poslanika i svih ljudi, Muhammeda, sallallahu alejhi ve selleme.³

Najsavršeniji čovjek kojeg je ikada Allah stvorio u fizičkom, etičkom i kosmološkom obziru je kruna božanske Obznane svim ljudima Muhammed, sallallahu alejhi ve alih ve sahibih ve selleme. On je poslan svim ljudima i cijelo čovječanstvo je njegov ummet:

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

*Mi smo te poslali svim ljudima da radosne vijesti donosiš i da opominješ, ali većina ljudi ne zna.*⁴

وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَا يَسْمَعُ بِي أَحَدٌ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ يَهُودِيٍّ وَلَا نَصْرَانِيٍّ ثُمَّ يَمُوتُ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَّا كَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ

*Tako mi Onoga u Čijoj Ruci je duša Muhammedova, neće za mene niko iz ovoga ummeta – bio kršćanin ili Židov – čuti i ne povjerovati u ono sa čime sam poslan, a da neće biti od stanovnika Vatre.*⁵

Univerzalna odabranost

Muhammed, alejhis-selam, jednostavno je bio živi Kur'an u čijem životu su do svoje punine došla značenja savršenih Allahovih Imena i kur'anskih sadržaja. Njega je odgojio njegov Gospodar i njegovo ponašanje jednostavno je savršeno. Čovječanstvo puninu svoga postojanja i progresu dostiglo je u životu Muhammeda, sallallahu alejhi ve alih ve selleme, a ljudski potencijali dovedeni su do savršenstva. Kulminacija ljudskog roda i sveukupnog postignuća ove vrste jeste njegov životni put. Ako neko kaže da je čovječanstvo današnjice naprednije u civilizacijskom, tehničkom i inom smislu, mi primjećujemo da ljudski rod samo silom tehnike ‘vlada’ prirodom, a onome koji je bio savršeno moralan, bojazan i grijeha se čuvao Gospodar njegov potčinio je prirodu naočigled drugih ljudi; od oblaka koji mu je pravio hlad, stabala i životinja koji su mu padali ničice, preko vode koja je potekla iz njegovih mubarek ruku, raspuknuća mjeseca, pa do uzdignuća (*Mi'radž*) kroz sav stvoreni Univerzum. Za ljudski rod i civilizaciju značajniji je način na koji je on, naprimjer, sjedio, jeo ili čistio svoje tijelo... od spuštanja Apola na Mjesec. Kako je samo bilo njegovo postupanje prema porodici, komšijama, ashabima i općenito svim ljudima, a tek njegove riječi i usmjeravanja, a on nikada nije nešto govorio ili zahtijevao što i sam nije činio. Koliko je značajna njegova uloga na ovome svijetu, još je značajnija njegova, sallallahu alejhi ve selleme, onosvjetska dimenzija. U kaburu će ljudi biti pitani za njega (مَا هَذَا الرَّجُلُ الَّذِي بُعِثَ فِيكُمْ),⁶ a na Ahiretu on će biti postavljen na poseban položaj (*Mekami-mahmud*), u Danu, u kojem će svemu stvorenom biti potrebno njegovo zagovaranje i dova, čak i Ibrahimu, alejhis-selam (لِيَوْمٍ يَرْعَبُ إِلَى الْخَلْقِ كُلِّهِمْ حَتَّىٰ إِبْرَاهِيمَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).⁷

¹ *El-Kasas*, 68.

² *El-Isra*, 70.

³ Vidjeti: El-Gurab, Mahmud Mahmud, *El-Insanul-kamilu vel-kutbul-gausul-ferdu mi kelamiš-Šejbil-ekber Muhjiddin ibnil-Arebijj*, Damask, 1990, str. 5.

⁴ *Sebe'*, 28.

⁵ En-Nejsaburi, Muslim ibn el-Hadždžadž, *Sabihu Muslim*, Daru ihjai turasil-arebijj, Bejrut, bez godine, 1/134, hadis br. 153.

⁶ Es-Sidžstani, Ebu Davud, *Sune-nu Ebi Davud*, Darul-fikr, bez mjesta i godine, 2/562, hadis br. 573; Eš-Šejbani, Ahmed ibn Hanbel, *Musnedu Ahmed*, Muessesetu Kurtuba, Kairo, bez godine, 4/287, hadis br. 18557.

⁷ *Sabihu Muslim*, 4/561, hadis br. 820.

O odabranosti i prednosti Muhammeda, sallallahu alejhi ve selleme, a samim time i njegovoj potpunosti, savršenosti i univerzalnosti, općenito nad svim ljudima i nad svim Allahovim odabranicima, nedvosmisleno govori i Kur'an i hadis.

On, sallallahu alejhi ve selleme, toliko je odabran da su svi Allahovi vjesnici imali obavezu, na koju su pristali još prije fizičkog stvaranja, da ako se za njihova ovozemaljskog života i vjesničke misije pojavi Muhammed, sallallahu alejhi ve selleme, da u njega povjeruju i da ga podrže. Kur'an kaže:

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ

Allah je od svakog vjero-vjesnika kome je Knjigu objavio i znanje dao – obavezu uzeo: “Kad vam, poslije, dođe poslanik koji će potvrditi da je istina ono što imate, hoćete li mu sigurno povjerovati i sigurno ga pomagati? Da li pristajete i prihvatate da se na to Meni obavežete?” – Oni su odgovorili: “Pristajemo!” – “Budite, onda, svjedoci” – rekao bi On – “a i Ja ću s vama svjedočiti.”⁸

Od brojnih hadisa mi smo izabrali tri koji najupečatljivije govore o tome da Muhammed, alejhisselam, ima prednost nad svim ljudima. U prvom se kaže:

أَنَا أَوَّلُ النَّاسِ خُرُوجًا إِذَا بُعِثُوا وَأَنَا خَاطِبُهُمْ إِذَا وَقَدُوا وَأَنَا مُبَشِّرُهُمْ إِذَا أُيسُوا لِوَاءِ الْحَمْدِ يَوْمَئِذٍ بِيَدِي وَأَنَا أَكْرَمُ وَلَدِ آدَمَ عَلَىٰ رَبِّي وَلَا فَخْرَ

“Ja ću prvi izaći kada ljudi budu proživljeni. Ja ću za njih govoriti kada oni stignu u skupinama. Ja ću ih obradovati kada padnu u očaj. Zastava hvale bit će u mojoj ruci. Ja sam najčasniji Ademov sin i ne hvališem se.”⁹

U drugom hadisu kojeg prenosi Ibn Abbas, radijallahu anhuma, navodi se da je skupina ashaba iščekivala Allahova Poslanika, sallallahu alejhi ve selleme. Dok im se približavao, čuo je o čemu razgovaraju. Neko je rekao: “Divno je to da je Allah od Svojih stvorenja uzeo sebi prijatelja i to baš Ibrahima.” Drugi je rekao: “Još divnije je da je Allah govorio Musau.” Jedan je rekao: “A Isa je Allahova riječ i Njegov duh.” Dok je neko rekao: “Adema je Allah odabrao.” Tada se među njima pojavio on, sallallahu alejhi ve selleme, i rekao:

قَدْ سَمِعْتُ كَلَامَكُمْ وَعَجَبْتُكُمْ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلَ اللَّهِ وَهُوَ كَذَلِكَ وَمُوسَىٰ نَجِيُّ اللَّهِ وَهُوَ كَذَلِكَ وَعِيسَىٰ رُوحَ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ وَهُوَ كَذَلِكَ وَآدَمُ اصْطَفَاهُ اللَّهُ وَهُوَ كَذَلِكَ أَلَا وَأَنَا حَبِيبُ اللَّهِ وَلَا فَخْرَ وَأَنَا حَامِلُ لِوَاءِ الْحَمْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرَ وَأَنَا أَوَّلُ شَافِعٍ وَأَوَّلُ مُشَفِّعٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرَ وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ يَحْرُكُ حَلْقَ الْجَنَّةِ فَيَفْتَحُ اللَّهُ لِي فَيَدْخُلُنِيهَا وَمَعِيَ فَقَرَاءَ الْمُؤْمِنِينَ وَلَا فَخْرَ وَأَنَا أَكْرَمُ الْأَوْلِيَيْنِ وَالْآخِرِينَ وَلَا فَخْرَ

“Čuo sam vaše riječi i vašu zadivljenost. Uistinu, Ibrahim je Allahov prijatelj i to je tako. Musa je Allahov Spašenik i to je tako. Isa je Allahov Duh i Njegova Riječ i to je tako. Adema je Allah odabrao i to je tako. Međutim, ja sam Allahov Miljenik i ne hvališem se. Ja ću nositi zastavu hvale na Sudnjem danu i ne hvališem se. Ja ću biti prvi zagovornik i prvi čije će zagovaranje biti primljeno i ne hvališem se. Ja sam prvi koji će

⁸ Ali Imran, 81.

⁹ Et-Tirmizi, Ebu Isa, *Sunenut-Tirmizi*, Daru ihjai-t-turasi-l-arebijj, Bejrut, bez godine, 5/585, hadis br. 3610.

pokrenuti halke Dženneta, pa će mi Allah otvoriti i uvesti me u njega, a sa mnome će biti siromašni vjernici i ne hvališem se. Ja sam najčasniji i od prvih i od potonjih generacija i ne hvališem se.”¹⁰

U trećem hadisu navodi se kako su Kurejšijje govorile o svome porijeklu, a Muhammeda, alejhisselam, tretirali su kao neku samoniklu palmu odbačenu u zemlju. Kada mu je to saopćio Abdullah ibn Abbas, on, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, izašao je na *minber* i rekao:

أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْخَلْقَ فَجَعَلَنِي فِي خَيْرِ خَلْقِهِ وَجَعَلَهُمْ
فِرْقَتَيْنِ فَجَعَلَنِي فِي خَيْرِ فِرْقَةٍ وَخَلَقَ الْقَبَائِلَ فَجَعَلَنِي فِي خَيْرِ قَبِيلَةٍ وَجَعَلَهُمْ بُيُوتًا فَجَعَلَنِي
فِي خَيْرِهِمْ بَيْتًا فَأَنَا خَيْرُكُمْ بَيْتًا وَخَيْرُكُمْ نَفْسًا

“Ja sam Muhammed, sin Abdullahov, sina Abdul-Muttalibovog. Allah Uzvišeni je stvorio stvorenja pa me učinio najboljim Njegovim stvorenjem. Zatim ih je podijelio u dvije skupine, pa me stavio u bolju. Zatim je stvorio plemena, a mene stavio u najbolje pleme. Zatim ih je podijelio u porodice, a mene stavio u najbolju porodicu. Ja sam najbolji među vama porodicom, a i osobno.”¹¹

Savršenstvo kao ljudska sudbina

Pored tradicionalne utemeljenosti, i iz razumske perspektive, možemo kazati da je tokom vremena u bilo kojoj dimenziji ljudskog života uvijek morao postojati jedan čovjek koji je najbolji u nekoj djelatnosti, znanosti, kao što je zanatstvo, fizika, hemija, astronomija, ili nekom duhovnom stanju, kao što je strah, nada, ljubav, iskrenost itd. Samim tim on je i najpotpuniji i najsavršeniji u toj djelatnosti, znanstvenoj disciplini ili duhovnom stanju. Isto tako u robovanju (*ibādet*) Allahu Uzvišenom u svakom vremenu postoji razlika među ljudima. Neki su više predani Allahu, a neki manje. Neki više strahuju od Allaha, a neki manje. Ali, uvijek ima među njima jedan čiji su robovanje i strah od Allaha najveći, najpotpuniji i najsavršeniji. Taj pojedinac je potpuni ili savršeni Allahov rob (*el-abdul-kāmil*) ili, kazano sufijском terminologijom, potpuni ili savršeni čovjek (*el-insānul-kāmil*). U vrijeme dok je dolazila Objava, ti potpuni i savršeni robovi bili su Allahovi vjerovjesnici i poslanici. U našem vremenu to su njihovi pravi nasljednici, tj. istinski učenjaci, kako su definirani Tradicijom. Ali i među njima u svakom vremenu jedan neminovno odskoče od drugih svojim robovanjem i svojim odnosom prema Allahu Uzvišenom i on je savršeni čovjek u svome vremenu, ili jedini pol (*El-Kutb-Gavsul-Ferd*) svoga vremena.¹² Međutim, Muhammed, alejhisselam, najpotpuniji je od potpunih i najsavršeniji od savršenih i jedino on je potpuno Savršeni i Univerzalni Čovjek (*El-Insānul-Kāmil*), u svakom mogućem smislu te riječi, od vremena početka stvaranja pa do njegova kraja.

Savršeni Čovjek

Jedan od najznačajnijih koncepta (*mefhūm*) koji se tokom historije razvio unutar islamske duhovnosti (*tesavvuf*) jeste naučavanje o *Savršenom Čovjeku* (*El-Insānul-Kāmil*). Temelje za ovo naučavanje postavio je Husejn ibn Mensur

¹⁰ *Sunenut-Tirmizi*, 5/587, hadis br. 3616.

¹¹ *Musnedu Ahmed*, 1/210, hadis br. 1788. i 4/165, hadis br. 17552.

¹² Vidjeti: El-Gurab, Mahmud Mahmud, *op. cit.*, str. 6.

el-Halladž (p. 309./922.). Njega će kasnije preuzeti, dalje razviti i dati mu nove horizonte Ibn Arebi (p. 638./1240.), el-Džili (p. 832./1428.), en-Nesefi (p. 563./1138.) i dr.

Ovo naučavanje imalo je svoje refleksije i na bosanskohercegovačko sufijsko podneblje, i to u djelima Alauddin Ali-dede (p. 1598.), šejha Abdullaha Bošnjaka (p. 1644.), jednog od najistaknutijih predstavnika Ibn Arebijeve bosanske škole, zatim Fevzije Mostarca (p. 1747.), pa sve do naših savremenika, prije svih, šejh Mustafe efendije Čolića (p. 2004.).

Tešavvufsko ili islamsko učenje o *Savršenom Čovjeku* nastalo je u okrilju islama, te je proisteklo iz osnovnih islamskih izvora.

Pojedini ajeti i hadisi govore o različitim aspektima, cjelovitog i individualnog, ljudskog savršenstva. Svevišnji Allah za posljednju objavljenu vjeru kaže:

الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا

*Sada sam vam vjeru vašu usavršio i blagodat Svoju prema vama upotpunio i zadovoljan sam da vam islam bude vjera.*¹³

Savršenstvo i potpunost vjere znači da ljudi kojima je objavljena ta vjera mogu biti, u jednom smislu, savršeni i potpuni. Na to ukazuje ova predaja:

كَمَلَّ مِنَ الرِّجَالِ كَثِيرٌ وَلَمْ يَكْمُلْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا أَسِيَّةُ امْرَأَةٍ فِرْعَوْنَ وَمَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ وَإِنَّ فَضْلَ عَائِشَةَ عَلَى النِّسَاءِ كَفَضْلِ الثَّرِيدِ عَلَى سَائِرِ الطَّعَامِ

“Mnogo je muškaraca postiglo savršenost, a od žena to su Merjema, kćerka Imranova, i Asija, žena Faraonova, a vrijednost Aiše nad drugim ženama je kao vrijednost potkriže nad drugim jelima.”¹⁴

Samim time i donosilac te vjere, tj. Muhammed, sallallahu alejhi ve selleme, mora biti potpun i savršeni čovjek (*el-insanul-kamil*) i čak potpuniji i savršeniji od same vjere, kako ističu islamski učenjaci.¹⁵

Mufesiri različitih provenijencija različito su i tumačili kur’anske ajete koji ukazuju na čovjekovu potpunost. Oni govore da ti ajeti ukazuju na fizičku i intelektualnu savršenost i superiornost čovjeka nad svim drugim stvorenjima, čak i melekima. Neki smatraju da je čovjekova odlikovanost nad drugim u pogledu njegove duše te da su samo pojedinačno savršeni i potpuni ljudi vredniji od meleka. Neki mufesiri smatraju da u svakom vremenu ima samo jedan *Savršeni Čovjek*. Prvi je bio Adem, alejhisselam, a posljednji će biti Isa, alejhisselam. Savršeni ljudi su Allahovi vjerovjesnici i odabranici čija je zadaća da održavaju Zemlju, vode ljude, usavršavaju njihove duše i izvršavaju Njegovu volju među njima. Čak i islamska definicija odgoja ukazuje na tu činjenicu. Ona glasi:

التربية هي السير بالإنسان نحو الكمال الذي أحبه الله تعالى له

“Odgoj je vođenje čovjeka prema savršenstvu koje voli Svevišnji Allah.”¹⁶

Hadisi Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve selleme, nedvosmisleno govore o mogućnosti individualnog ljudskog savršenstva, kao i da je misija Muhammeda, alejhisselam, bila usavršavanje plemenitih ljudskih osobnosti, što znači da je i on, sallallahu alejhi ve selleme, kao nosilac te misije bio oličenje etičke potpunosti i savršenstva. Također, i hadisi koji ukazuju na

¹³ *El-Maide*, 3.

¹⁴ *Sabibul-Bubari*, 3/1252, hadis br. 3230.

¹⁵ Vidjeti: El-Haseni, sejjid Muhammed ibnussejjid ‘Alevijj ibnussejjid ‘Abbas el-Maliki, *Muhammed, sallallahu alejhi ve selleme, el-insanul-kamil*, El-Mektebetul-‘asrije, Sajda – Bejrut, 1429/2008, str. 9.

¹⁶ Kal’ahdži, dr. Muhammed Revvas, *Dirasetun tabliijjetun li šahsijjetir-Resuli Muhammedin, sallallahu alejhi ve selleme, min bilali širetibis-šerifeti*, Darun-nefais, Bejrut, 2006, str. 263.

prvotnost stvaranja i prediskonsku odabranost Allahovog Poslanika, Muhammeda, sallallahu alejhi ve selleme, potvrđuju njegovu odabranost i veću savršenost u odnosu na druge poslanike i vjerovjesnike.

Etičko i metafizičko savršenstvo

U okviru *tesavvufa*, kao legitimne islamske discipline, koncept učenja o *Savršenom Čovjeku* ima svoja dva temeljna toka: etički, odnosno individualni, i metafizički, odnosno kosmološki. Kod pojedinih sufija dominantan je etički, kao primjerice, kod en-Nesefija, ili kosmološki, kao kod el-Džilija. Drugi sufijski učenjaci, kao naprimjer Ibn Arebi i Rumi, govore o obje ove dimenzije ljudske savršenosti s posebnim osvrtom na najpotpuniju savršenost Muhammeda, sallallahu alejhi ve selleme, u kojem su objedinjene obje te dimenzije.

Prema sufijama *Savršeni Čovjek*, kao Univerzum, kruna je stvaranja svih svjetova i svih stvorenja. Njegova prva pojava bila je u Ademu, alejhis-selam. S obzirom na to da je *Savršeni Čovjek* sveobuhvatna manifestacija Allahovih bezbrojnih Imena, on je i mjesto ili manifestacija na kojoj Istiniti Sebe gleda u ogledalu svih Svojih Imena. On je i duša i srce svijeta, tj. Univerzuma ili makrokosmosa koji je sa *Savršenim Čovjekom* doveden do svog punog sjaja. U odnosu na svijet *Savršeni Čovjek* je zastupnik (*halifa*) Istinitog.

Savršeni među ljudima su vjerovjesnici i dobri, ali se i oni razlikuju u savršenstvu, pa je neko savršen, a neko savršeniji. Međutim, savršenstvo kojim se u postojanju izdvaja Muhammed, sallallahu alejhi ve selleme, jedinstveno je, samo njemu svojstveno i nedostižno, tako da pojedine sufije smatraju da se terminom *Savršeni Čovjek* jedino misli na Muhammeda, sallallahu alejhi ve selleme.

Islamsko ili tesavvufsko učenje o *Savršenom Čovjeku* nikako se ne može dovesti u vezu s kršćanskim ili budističkim poimanjem savršenog čovjeka.

Svaki čovjek, prema sufijama, potencijalno može biti individualno savršen, a zadaća tako savršenih ljudi jest da služe drugim ljudima, nastojeći ih usrećiti na oba svijeta, te su oni pravi nasljednici vjerovjesnika. Savršeni ljudi su učitelji i vodiči drugim ljudima.

I bosanskohercegovačke sufije, nadahnute drugim sufijskim učenjacima, također su u svojim djelima govorili o *Savršenom Čovjeku*. Njihova učenja uveliko su naslonjena na Ibn Arebija i Rumija.

Oni jasno negiraju bilo kakav oblik panteizma, panenteizma, sjedinjenja Boga i čovjeka, utjelovljenja, postajanja Boga čovjekom i sl. Prema njima, pored jednog univerzumski *Savršenog Čovjeka* postoje i individualno savršeni ljudi, koji su jedini dostojni da budu namjesnici i vodiči drugim ljudima, kao potpuni učitelji kojima je obavezna poslušnost i predanost. Najviši stepen individualnog savršenstva jest najpotpunije savršenstvo koje pripada Muhammedu, sallallahu alejhi ve selleme, i njegovim potpunim i savršenim nasljednicima.

Allahov obznameniti univerzum

Šejh Mustafa efendija Čolić u svome naučavanju o *Savršenom Čovjeku* upotrebljava jedan novi termin u bosanskom jeziku, tj. *Allahov obznameniti Univerzum*. Njegovo učenje, također, naslonjeno je na učenja ranijih sufija, ali ima i neke nove aspekte.

Naime, šejh Čolić uči da je *Allahov obznamenbeni Univerzum* sve ono što nije Allah te da sintagma *vahdetul-vudžudi* ukazuje na nedjeljivost i neodvojivost Allahove Egzistencije od Njega Samoga (*vahdetu vudžudillahi*), isto kao što ni mi – a Allah je iznad svakog poređenja¹⁷ – svoju egzistenciju ne dijelimo ni s kim drugim, te da nema mjesta *panteizmu* bilo koje naravi, već samo projekcijama Allahove egzistencije na ogledalima Njegovog stvaranja (od kojih je prvo *Njegov obznamenbeni Univerzum*), ogledalima koja nisu i ne mogu biti On.

Savršeni Čovjek, odnosno *Allahov obznamenbeni Univerzum*, samo je manifestacija, odraz i obznana Svevišnjeg Allaha preko koje se On predstavlja, a nikako da s Njime Svevišnjim on dijeli i saučestvuje u Njegovoj Osobnosti i Opstojanju.

Allah se obznanio preko *Svog obznamenbenog Univerzuma*, kojeg je On obznanio stvaranjem svjetova, tako da su svjetski faktori direktna njegova obznana, a indirektna Allahova obznana.

Govoreći o subjekatsko-predikatsko-objekatskoj ulozi *Allahova obznamenbenog Univerzuma*, Šejh pojašnjava da je on **Subjekt** u odnosu na svoja oznamenjenja (*fakultative*) na kojima i preko kojih se on obznanjuje i projicira, **Predikat**, kao sami čin vršenja radnje u kojoj se obznanjuju, prelijevaju i projiciraju značenja Allahovih Imena i **Objekt** u odnosu na Allaha, s obzirom na to da je poligon obznane ili projekcije Njegovih Imena, Njegove Egzistencije ili Njega Samoga. Tako da je on univerzumski Subjekt, Predikat i Objekt.

Pojednostavljeno, Kur'an jasno govori o postojanju prije fizičkog stvaranja, a same hadiske predaje, kao i njihova značenja, zabilježena od Muhammeda, alejhisselam, ukazuju na to da je on, sallallahu alejhi ve selleme, bio početnim uzrokom stvaranja, ali i da je on, svojom dušom, svojim svjetlom, ili svojom zbiljom, prvi stvoren, te da je još u svijetu (*Ezel*), prije poznatog nam vremena, promoviran za poslanika.

Prema slovu Kur'ana, tada je uzeta obaveza od svih vjerovjesnika da će ga vjerovati i podržati, ako se za vrijeme njihove misiji on, sallallahu alejhi ve selleme, pojavi kao poslanik. Sve to ukazuje na njegovu neusporedivu odbranost, ali i na njegovo potpuno savršenstvo.

Svevišnji Allah je Apsolutni Subjekt Koji se svjetovima i Svojim robovima nikada ne obznanjuje direktno, jer bi to značilo njihov nestanak, već uvijek indirektno i posredno. Takva stvar je i s Njegovim djelovanjem i samim stvaranjem.

Naprimjer, Allah Svevišnji potvrđuje Svoj Subjektivitet i kaže da je On Taj Koji objavljuje Kur'an, ali i to nije direktno, već posredno preko Džibrila, alejhisselam. Također, kaže da je govorio Musau, alejhisselam, ali posredno iz stabla i vatre.

Ili, Allah Svevišnji kaže: *Allah uzima (jeteveffā) duše u času njihove smrti*,¹⁸ potvrđujući Svoju Apsolutnu Subjekativnost¹⁹, a onda na drugom mjestu kaže da to čini posredno, preko Svojih meleka: *...a kad nekome od vas smrt dođe, izaslanici Naši mu, bez oklijevanja, dušu uzmu (teveffethu)*.²⁰

Ili, Allah na više mjesta govori da On, Svevišnji upravlja svime (*judebbirul-emre*),²¹ a onda kaže za meleke da oni imaju tu istu ulogu (*vel-mudebbirāti emrā*).²²

Niz je još takvih primjera koji se mogu naći u Kur'anu i hadisu.

Čak, Svevišnji Allah eksplicite govori da meleki imaju tu posrednu, pa skoro i posredničku ulogu:

فِي صُحُفٍ مُّكْرَمَةٍ مَّرْفُوعَةٍ مَّطَهَّرَةٍ بِأَيْدِي سَفَرَةٍ كِرَامٍ بَرَرَةٍ

*Na listovima su cijenjenim, uzvišenim, čistim, u rukama pisara, časnih, čestitih.*²³

¹⁷ وَيَلِلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى – *Allah ima svojstva najuzvišenija. En-Nabl*, 60.

¹⁸ *Ez-Zumer*, 42.

¹⁹ Ne subjektivnost, već subjektivnost.

²⁰ *El-En'am*, 61.

²¹ *Junus*, 3. i 31; *Er-Ra'd*, 2; *Es-Sedžde*, 5.

²² *En-Nazi'at*, 5.

²³ *En-Nazi'at*, 5.

Spomenuta riječ *sefere* množina je riječi *sefir*, koja u arapskom jeziku ima sli-jedeća značenja: putnik, gost, pisar, posrednik, miritelj, poslanik, ambasador, itd.²⁴

Imam Ibn Kesir, pozivajući se na et-Taberija, kaže:

الصحيح أن السفارة الملائكة، والسفرة يعني بين الله وبين خلقه

“Ispravno je da su *sefere* meleki, a *sefere* znači: između Allaha i Njegovih stvorenja.”²⁵

Na to značenje ukazuje i ovaj hadis:

يَتَعَاقِبُونَ فِيكُمْ مَلَائِكَةٌ بِاللَّيْلِ وَمَلَائِكَةٌ بِالنَّهَارِ وَيَجْتَمِعُونَ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ وَصَلَاةِ الْعَصْرِ ثُمَّ يَعْزُجُ الَّذِينَ بَاتُوا فِيكُمْ فَيَسْأَلُهُمْ رَبُّهُمْ وَهُوَ أَعْلَمُ بِهِمْ كَيْفَ تَرَكْتُمْ عِبَادِي فَيَقُولُونَ تَرَكْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ وَأَتَيْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ

“Nad vama se naizmjenično smjenjuju meleki dana i meleki noći, a sastaju se na sabahskom i ikindijskom namazu. Zatim se oni koji su među vama noćili penju (na nebesa), pa ih Gospodar njihov upita, a On najbolje zna: ‘Kako ste ostavili Moje robove?’ Meleki odgovore: ‘Ostavili smo ih da klanjaju, a zatekli smo ih da klanjaju.’”²⁶

Pored meleka, Allah Svevišnji djeluje posredno i preko Svojih odabranih robova. Et-Taberani je zabilježio da je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve selleme, za stanovnike Šama rekao:

فِيهِمُ الْأَبْدَالُ وَبِهِمْ تُنْصَرُونَ وَبِهِمْ تُرَزَّوُونَ

“Među njima su ebdali s kojima se pomažete i s kojima se opskrbljujete.”²⁷

Dok je imam Ahmed zabilježio ovaj hadis:

الْأَبْدَالُ يَكُونُونَ بِالشَّامِ وَهُمْ أَرْبَعُونَ رَجُلًا كُلَّمَا مَاتَ رَجُلٌ أَبَدَلَ اللَّهُ مَكَانَهُ رَجُلًا يُسْقَى بِهِمُ الْعَيْثُ وَيُنْتَصَرُ بِهِمْ عَلَى الْأَعْدَاءِ وَيُضْرَفُ عَنْ أَهْلِ الشَّامِ بِهِمُ الْعِدَابُ

“Ebdali bivaju u Šamu i njih je četrdeset. Kada god umre jedan, Allah zamijeni njegovo mjesto nekim drugim čovjekom. S njima pada kiša, s njima se pobjeđuju neprijatelji i s njima se od stanovnika Šama odbija kazna.”²⁸

U jednoj predaji Abdullah ibn Mes’ud pojašnjava šta znači da Allah preko Svojih odabranih robova čini određene stvari. Nakon što je naveo jedan duži hadis u kojem se, između ostaloga, kaže:

فِيهِمْ نُجِي وَيُمَيَّتُ وَيُمَطَّرُ وَيُنْبِتُ وَيَدْفَعُ الْبَلَاءَ

“S njima (Allah) oživljava, usmrćuje, daje kišu i raslinje i (s njima se) odbija belaj.”

Ibn Mes’ud je upitan: “Kako s njima oživljava i usmrćuje?”, pa je odgovorio:

لَأَنَّهُمْ يَسْأَلُونَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِكْتِنَارَ الْأُمَمِ فَيَكْتُرُونَ وَيَدْعُونَ عَلَى الْحَبَابِرَةِ فَيَقْصَمُونَ وَيَسْتَسْقُونَ فَيَسْقُونَ وَيَسْأَلُونَ فَتَنْبِتُ الْأَرْضُ وَيَدْعُونَ فَيَدْفَعُ بِهِمْ أَنْوَاعَ الْبَلَاءِ

“Zato što oni traže od Allaha Svevišnjeg da umnoži narode, pa oni postanu mnogobrojni; proklinju silnike, pa oni stradaju; traže kišu, pa im padne; traže, pa Zemlja nabuja; mole, pa se s njima odbijaju raznovrsni belaji.”²⁹

²⁴ Muftić, dr. Teufik, *Arapsko-bo-sanski rječnik*, El-Kalem, Sarajevo, 1997, str. 652.

²⁵ Ibn Kesir, Ismail, *Tefsirul-Kur’anil-azim*, Kuvajt, 1994, 4/606.

²⁶ *Sabihu Muslim*, 1/439, hadis br. 632.

²⁷ *El-Mu’džemul-kebir*, 18/65, br. hadisa 120.

²⁸ *Musnedu Ahmed*, 1/112, hadis br. 896.

²⁹ El-Asbehani, Ebu Nu’ajm, *Hiljetu-evlijai ve tebekatul-asfijai*, Darul-kiatbil-arebijj, Bejrut, 1405. g. po H., 1/9.

Umjesto zaključka

Svevišnji Allah stvorio je Adema, uvjetno govoreći, direktno, sa Svoje Dvije Ruke, a nas je stvorio indirektno, ili posredno, preko naših roditelja, a sada nas stvara od zemlje, tj. od hrane biljne ili životinjske koja je porijeklom iz zemlje, a koju unosimo u organizam. Dakle, ne direktno, već posredno.

Na početnom nivou tu Allahovu zakonitost, ili princip indirektnosti, ili posrednosti (nikako posredovanje), sufije nazivaju *Savršenim Čovjekom* oličanim u kruni Njegova stvaranja, Muhammedu, sallallahu alejhi ve selleme.

Dakle, *Savršeni Čovjek*, prema sufijskom učenju, jest princip ili zakonitost preko koje Allah Uzvišeni djeluje, upravlja i vlada svim stvorenim svjetovima. Taj *Veliki Čovjek* nije nikakav samostalan faktor, činilac, ili – *hāšā lillāhbi* – saučesnik ili suparnik Svevišnjeg Allaha, već samo objekt preko kojeg se Allah obznanjuje svim svjetovima, a koji je, zapravo, *Milost svjetovima* koji ne mogu podnijeti direktnu Allahovu Obznanu: *I kad se Gospodar njegov onom brdu otkri, On ga sa zemljom sravni, a Musa se onesviješten strovali.*³⁰

Ta Allahova zakonitost ili princip Njegova obznanjivanja ima svoju, prije svega objektivnu ulogu, ali i predikativno-subjektivnu. Objektivnu kao prva Allahova Obznana i predikativno-subjektivnu kao manifestacija posredstvom koje se Allah obznanjuje.

³⁰ *El-E'araf*, 143.

Literatura

- Čolić, šejh hadži Mustafa efendija, *Božanske objave – kitabske i ekvanske*, izdavač: Tekija Šejh Husejn-baba Zukić, Hukeljići-Živčići (Fojnica), Visoko, 2003.
- Čolić, šejh hadži Mustafa efendija, *Četrdeset i četiri zagonetna hadisa Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve selleme*, izdavač: Tekija Šejh Husejn-baba Zukić, Hukeljići-Živčići (Fojnica), Visoko, bez godine.
- Čolić, šejh hadži Mustafa efendija, *El-Mektubatu – osobne promocije i vlastite emocije*, izdavač: Tekija Šejh Husejn-baba Zukić, Hukeljići-Živčići (Fojnica), Visoko, 2007.
- Čolić, šejh hadži Mustafa efendija, *Sa bismilom a bez bismile*, izdavač: Tekija Šejh Husejn-baba Zukić, Hukeljići-Živčići (Fojnica), Visoko, 2000.
- Čolić, šejh hadži Mustafa efendija, *El ezkaru vel evradu – evidencije i definicije osnovnih ideoloških i religioških učenja (الأذكار والأوراد)*, izdavač: Šejh Čolić hadži Mustafa efendija, Visoko, 1998.
- Čolić, šejh hadži Mustafa efendija, *Zbirni ilmihal islamizacionih stanja za odrasle i خَزِينَةُ الْأَقْوَالِ وَالْأَحْوَالِ فِي مَرَاتِبِ عَقِيدَةِ (الإسلام لأولي الألباب والأبصار* kija Šejh Husejn-baba Zukić, Hukeljići-Živčići (Fojnica), Visoko, 2001.
- Čolić, šejh hadži Mustafa efendija, *Božanski govor i insanski jezik (كلام الرحمن ولسان الإنسان)*, izdavač: Tekija Šejh Husejn-baba Zukić, Hukeljići-Živčići (Fojnica), Visoko, 2006.
- El-Asbehani, Ebu Nu'ajm, *Hiljetu-evlijai ve tebekatul-asfijai*, Darul-kiatbil-arebijj, Bejrut, 1405. g. po H.
- El-Buhari, Muhammed ibn Ismail, *Sabihul-Buhari*, Daru Ibn Kesir, Bejrut, 1987.
- El-Gejlani, Kutub, Gavs, Pir, Šejh Abdul-Kadir, kaddesallahu sirrehul-aziz, *Spasonosna poslanica (الرسالة الغوثية)* (saopćenje, objava, rasprava), prevodilac i komentator: Šejh Čolić hadži Mustafa efendija, izdavač: Tekija Šejh Husejn-baba Zukić, Hukeljići-Živčići (Fojnica), Visoko, 2000.
- El-Gurab, Mahmud Mahmud, *El-Insanul-kamilu vel-kutbul-gavsul-ferdumi kelamiš-Šejhil-ekber Muhjiddiin ibnil-Arebijj*, Damask, 1990.
- El-Haseni, sejjid Muhammed ibnussejjid 'Alevijj ibnussejjid 'Abbas el-Maliki, *Muhammed, sallallahu alejhi ve selleme, el-insanul-kamil*, El-Mektebetul-'asrijje, Sajda – Bejrut, 1429–2008.

- En-Nejsaburi, Muslim ibn el-Hadždžadž, *Sabihu Muslim*, Daru ihjai turasil-arebijj, Bejrut, bez godine.
- Es-Sidžistani, Ebu Davud, *Sunenu Ebi Davud*, Darul-fikr, bez mjesta i godine.
- Eš-Šejbani, Ahmed ibn Hanbel, *Musnedu Ahmed*, Muessesetu Kurtuba, Kairo, bez godine.
- Et-Taberani, Ebul-Kasim, *El-Mu'džemul-kebir*, Mektebetul-ulumi vel-hikemi, Mosul, 1983.
- Et-Tirmizi, Ebu Isa, *Sunenut-Tirmizi*, Daru ihjai-t-turasi-l-arebijj, Bejrut, bez godine.
- Ibn Arebi, Šejhul-Ekber Muhjuddin, kaddesallahu sirrehu, *Briljanti mudrosti (فُصُوصُ الْحِكْمِ)* (*Tekstovi mudrosti, biti i suštine*), prevodilac i komentator: Šejh Čolić hadži Mustafa efendija, izdavač: Tekija Šejh Husejn-baba Zukić, Hukeljići-Živčići (Fojnica), Visoko, 2005.
- Ibn Arebi, Šejhul-ekber, kaddesallahu sirrehu, *الرَّسَالَةُ الْوُجُودِيَّةُ Apsolutna i evidenciona, de factna i de iurna egzistencija – opstojanje i postojanje; osobna spoznaja svoga i svjetskoga subjekta i njegove egzistencije (الرَّسَالَةُ الْوُجُودِيَّةُ)*, prevodilac i komentator: Šejh Čolić hadži Mustafa efendija, izdavač: Tekija Šejh Husejn-baba Zukić, Hukeljići-Živčići (Fojnica), Visoko, 2000.
- Ibn Kesir, Ismail, *Tefsirul-Kur'anil-'azim*, Kuvajt, 1994.
- Kal'ahdži, dr. Muhammed Revvas, *Dirasetun tabliijjetun li šahsijjetir-Resuli Muhammedin, sallallahu alejhi ve selleme, min hilali siretibihš-šerifeti*, Darun-nefais, Bejrut, 2006.
- Muftić, dr. Teufik, *Arapsko-bosanski rječnik*, El-Kalem, Sarajevo, 1997.

Abstract

The divine law – a perfect man

Mensur Valjevac, Sedad Dizdarević

The teaching of a Perfect man represents one of the most universal archetypes of human belief. We can find this teaching in different religions and even in some atheist teaching. This doctrine in a certain manner summarizes all religious, philosophical and scientific issues.

By relying on the classical literature and occasionally applying the comparative method, this paper attempts to show the basic principles and specific features of the Islamic teaching about the Perfect man. Even though it shares similarities with the doctrinal teachings of other religions and ideologies, the Islamic teaching has developed a very characteristic and comprehensive concept of teaching about the Perfect man, without questioning at all the essential Oneness and Perfection of God and without getting into any pantheistic, panentheistic or antropotheistic apories.

The Islamic concept of the Perfect man best preserves and develops the idea of pure and absolute monotheism (tawheed) by successfully overcoming the traps of monotheistic, dualistic and pluralistic understanding of the relationship between God and everything else other than Him.

The paper presents the cosmological and ethical teaching about a Perfect man in an argumentative manner and points out the invaluable contribution of Shayh Mustafa Čolić and his specific elaboration and semiotic analyses of this very important doctrinal teaching within the rich tradition of the Islamic civilization and spirituality.

Keywords: a Perfect man, Ibn 'Arabi, Shayh Mustafa Čolić, Revealed universe.